

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Богатої Ольги Олегівни «Соціально-психологічні особливості прояву когнітивних стилів у професійній діяльності менеджерів», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

В сучасному світі важливим ресурсом розвитку стає людина і знання, якими вона володіє, інтелектуальний капітал та професійна компетентність. Кардинально оновилися інструменти, за допомогою яких створюються, поширюються та використовуються знання. У цих умовах розвиваються нові управлінські технології та підходи в менеджменті, зокрема когнітивний підхід. Когнітивні стилі визначають не тільки способи діяльності, але й її успішність, а особливості організації пізнавального досвіду обумовлюють процес розуміння, оцінювання та інтерпретації інформації, й тим самим впливають на продуктивні аспекти професійної діяльності управлінців. Слід погодитися з авторкою у неприйнятності однозначного, лінійного підходу до оцінки ефективності того чи іншого когнітивного стилю. В різних ситуаціях когнітивні стилі по-різному пов'язані з успішністю професійної діяльності і можуть як знижувати її успішність, так і сприяти ефективному вирішенню задачі. Проте, когнітивно-стильові особливості менеджерів є недостатньо розробленою проблемою і залишаються одним із важливих питань сучасної соціальної психології. Тому звернення авторки до проблеми визначення соціально-психологічних особливостей прояву когнітивних стилів у професійній діяльності менеджерів підтверджує актуальність, суспільне і наукове значення рецензованого дисертаційного дослідження.

Вагомість проведеного дослідження підтверджена його виконанням у межах науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира

Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства».

Аналіз тексту дисертації дозволяє засвідчити результати глибокого та ретельного теоретичного аналізу заявленої теми дослідження. Авторкою були чітко визначені мета, об'єкт та предмет дослідження, окреслені його основні завдання. Обрана теоретико-методологічна основа дослідження повною мірою відповідає заявленим меті та предметному спрямуванню наукового пошуку.

Наукова новизна проведеного О.О. Богатою дослідження обумовлена тим, що у ньому вперше запропоновано та емпірично верифіковано багаторівневу пояснювальну модель управлінського пізнання, в якій когнітивні стилі аналізуються як первинні результативні змінні, соціально-психологічні маркери – як ключові предиктори, а пояснювальний стиль, ірраціональні переконання та копінг-стратегії – як модератори, що дозволило розкрити соціально-психологічні особливості прояву когнітивних стилів у професійній діяльності менеджерів; введено соціально-психологічний профіль як предикторну систему для конфігурацій прояву когнітивних стилів у професійній діяльності менеджерів; виявлено гендерно-диференційовані конфігурації когнітивних стилів, атрибутивних патернів, ірраціональних переконань і практик управління, що описують альтернативні регуляторні рішення з різними профілями ризику в умовах організаційної невизначеності.

У дисертаційному дослідженні Богатої О.О. розширено й поглиблено наукові уявлення про гендерні відмінності в когнітивній регуляції в професійній діяльності менеджерів та набули подальшого розвитку методологічні підходи до триангуляції між гетерогенними параметрами вимірювань у прикладних психологічних дослідженнях й інтеграції моніторингу з психометричними даними під час аналізу когнітивно-

емоційних реакцій менеджерів при вирішенні управлінських моральних дилем в умовах професійної діяльності.

Окремої уваги заслуговує те, що теоретично та емпірично обґрунтовані положення дисертації можуть бути рекомендовані для впровадження в роботу психологічних служб різнотипових закладів освіти, консультативних центрів, центрів розвитку підприємництва та реалізації бізнес-ідей, діяльність яких спрямована на підвищення професійної компетентності управлінців, зокрема соціальних менеджерів. Вони також можуть бути використані в практиці модернізації підготовки цих фахівців шляхом впровадження соціально-психологічних програм розвитку професійно важливих якостей і забезпечення соціально-психологічного супроводу їхньої професійної діяльності, з урахування соціально-психологічної специфіки прояву когнітивних стилів у професійній діяльності.

Дисертація складається з анотації, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел. Варто відзначити раціональну побудову структури, логічність викладу змісту рецензованого дисертаційного дослідження, а також грамотність та багатство мовленнєвого стилю дисертантки. Кожен із трьох розділів дисертації є завершеним цілим, відповідно до поставленої мети і завдань, містить чіткі формулювання визначень основних понять. Висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту розділів та дослідженню загалом.

У *першому розділі* дисертаційного дослідження «Теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми когнітивних стилів менеджерів в управлінській діяльності» О.О. Богатая розкриває концептуальні основи та типологічні моделі прояву когнітивних стилів менеджерів в управлінській діяльності. Авторкою проаналізовано механізми прийняття управлінських рішень в умовах VUCA-середовища та особливості когнітивної гнучкості в цьому процесі, а також наведено соціально-психологічні індикатори ефективності менеджерів в управлінській діяльності.

Дисертанткою розкрито теоретичні підходи до когнітивних стилів у прикладних контекстах управлінської діяльності. Показано, що когнітивний стиль функціонує як відносно стабільна регуляторна характеристика, яка визначає способи відбору, структурування та інтерпретації інформації в умовах організаційної невизначеності. Авторкою проаналізовано провідні типологічні моделі та встановлено, що жодна з них не є достатньою для прикладного профілювання менеджерів без урахування соціально-психологічного рівня та механізмів оцінки. Обґрунтовано доцільність багатовимірного конфігураційного підходу, за якого когнітивний стиль розглядається не як фіксована перевага, а як контекстно-чутлива архітектура обробки інформації, ефективність якої визначається відповідністю профілю вимогам управлінського завдання та організаційного середовища. Дисертантка слушно зазначає, що когнітивний стиль є не лише описовою характеристикою індивідуальних відмінностей, а функціонально значущим компонентом управлінської регуляції, що формує розподіл уваги, категоризацію, перемикання між режимами обробки інформації та міжособистісну регуляцію в організаціях.

У *другому розділі* дисертаційного дослідження «Емпіричне визначення соціально-психологічних особливостей прояву когнітивних стилів у професійній діяльності менеджерів» О.О. Богатою розкрито методи та процедуру констатувального етапу дослідження; наведено статистичний аналіз та інтерпретацію результатів дослідження; визначено конфігураційні інтерпретації гендерних відмінностей в управлінських когнітивних процесах та поведінці менеджерів.

Послідовний та всебічний аналіз отриманих О.О. Богатою результатів емпіричного пошуку став можливим завдяки використанню дисертанткою комплексу надійних і валідних емпіричних методів дослідження, серед яких і спостереження, бесіда, напівструктуроване інтерв'ю, а також низка психодіагностичних методик, спрямованих на дослідження соціально-

психологічних особливостей прояву когнітивних стилів у професійній діяльності менеджерів.

На особливу увагу заслуговує те, що узагальнюючи результати теоретичного та емпіричного дослідження, дисертантка проводить операціоналізацію когнітивних стилів та пропонує емпірично обґрунтований профіль менеджерів в умовах їх професійної діяльності. Авторкою виявлено, що гендерна диференціація не є рівномірною: найбільш інформативними дискримінаторами між групами виявилися параметри, що відображають ширину категоризаційного діапазону, характер сканування стимульного середовища та толерантність до нестандартного досвіду. Дисертанткою встановлено, що жінки-менеджери виявляють більш широкий діапазон категоризації та більш активне сканування, тоді як чоловіки демонструють дещо вищу толерантність до нестандартного досвіду. Ці відмінності інтерпретуються як конфігураційні тенденції в межах норми управлінського функціонування, а не як категоріальні протиставлення.

Цінністю рецензованого дослідження є й те, що Ольгою Олегівною визначено особливості зв'язку когнітивних стилів, ірраціональних установок та стратегій подолання в професійній діяльності менеджерів. Примітно, що у роботі дослідниця звертає увагу на атрибутивну асиметрію у сприйнятті досліджуваними несприятливих подій, що є найбільш потужним психометричним предиктором.

Важливо те, що дані, отримані на констатувальному етапі дослідження, були враховані при визначенні соціально-психологічних засад оптимізації прояву когнітивних стилів у професійній діяльності менеджерів.

У *третьому розділі* дисертаційного дослідження «Соціально-психологічні засади оптимізації прояву когнітивних стилів у професійній діяльності менеджерів» О.О. Богатою розкрито особливості часового розгортання когнітивно-емоційних реакцій менеджерів при вирішенні моральних дилем. Авторкою проведено аналіз психорегулятивних практик як інструменту цілеспрямованої корекції когнітивно-регуляторних диспозицій

менеджерів та розкрито соціально-психологічні детермінанти управлінського пізнання (інтегративне обговорення з психометричними висновками).

Дисертанткою визначено роль соціально-психологічних предикторів когнітивних стилів та критеріїв управлінської поведінки менеджерів в умовах професійної діяльності. Дослідницею запропоновано та емпірично обґрунтовано карту соціально-психологічної інтеграції, яка систематизує зв'язки між відповідними доменами та поведінковими критеріями управлінської практики: домен виконавчого контролю пов'язується з процедурно-структурним вектором управління; домен чутливості до зворотного зв'язку – з реляційним вектором і груповим кліматом; домен афективної оцінки – з інтеграцією морального вибору та делегуванням; домен моніторингу конфліктів – з рефлексивним контролем і адаптивним управлінням стресом. Авторка слушно вважає, що ці зв'язки є не лише описовими кореляціями, а системою верифікованих медіаційних шляхів.

В цілому рівень аналізу досліджуваної проблеми, глибина теоретичних узагальнень, логіка та послідовність викладеного матеріалу свідчать про високий науково-теоретичний рівень авторки дисертаційної роботи та наскрізне проникнення у проблему.

Аналізуючи зміст дисертаційного дослідження, слід звернути увагу на значний особистий внесок здобувачки у розробку проблеми дослідження, який свідчить про широке науково-дослідне поле апробації, реалізацію та обробку експериментальних даних здійснених самостійно з наступним обговоренням і висвітленням у 12 публікаціях авторки, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 4 статті – у наукометричних виданнях), 6 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Обґрунтованість одержаних у роботі положень, висновків та рекомендацій О.О. Богатої забезпечена застосуванням констатувального та формувального експериментів, їх відповідністю чітко визначеній теоретико-методологічній базі та завданням дослідження. Основні його ідеї логічно доведені до практичного впровадження. Робота не містить академічного

плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Попри високий науково-теоретичний рівень запропонованого дисертаційного дослідження, слід вказати на окремі зауваження та побажання.

1. Авторкою розкрито теоретико-методологічні підходи до проблеми вивчення когнітивних стилів. Проте, бракує ґрунтовного розгляду емпіричних досліджень когнітивного стилю та проведення їх систематизації, що сприяло б більш поглибленому порівнянню отриманих дисертанткою результатів з напрацюваннями інших дослідників.

2. На наше переконання, при вивченні соціально-психологічних особливостей прояву когнітивних стилів у професійній діяльності менеджерів потребували розкриття умов, які можуть сприяти максимальному результату цих фахівців в професійній діяльності. Визначення таких умов в роботі не вбачається.

3. З огляду на складність і багатовимірність досліджуваного явища – прояв когнітивних стилів у професійній діяльності менеджерів – особливої ваги набуває не лише добір валідних діагностичних методик, а й глибина статистичного опрацювання зібраних даних. Авторка у своїй роботі послуговується перевіреними базовими методами математичної статистики. Однак, у межах дослідження такого багатоаспектного феномену варто було б використати розширені статистичні підходи, які дозволяють не лише виявляти відмінності, а й встановлювати більш глибокі закономірності між змінними. Застосування дисперсійного, кореляційного та кластерного аналізу могло б посилити аналітичну глибину дисертації та забезпечити більш точне окреслення внутрішніх структур і латентних зв'язків, притаманних процесу, який вивчається.

4. За доцільне вважаємо доповнити дане дослідження оцінкою довготривалого впливу тренінгової програми на подолання негативних проявів когнітивного дисонансу в професійній діяльності менеджерів.

Проте висловлені зауваження та побажання не знижують загальної позитивної оцінки проведеного Богатою Ольгою Олегівною дослідження, яке за своїм науковим рівнем, новизною у дослідженні проблеми, теоретичним і практичним значенням є цілісною науково-дослідною роботою.

Зміст автореферату та публікацій авторки ідентичні змісту основних положень дисертації.

Представлена до захисту кандидатська дисертація «Соціально-психологічні особливості прояву когнітивних стилів у професійній діяльності менеджерів» є самостійним, завершеним, актуальним дослідженням, яке відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» із змінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам МОН України, які висуваються до підготовки кандидатської дисертації, а Богатая Ольга Олегівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри практичної психології
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка

Євгенія ГЕЙКО

Проректор з наукової роботи
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка

Марія ФОКА

